

Speidel, ki je s skrbno pripravljenim programom poskrbel za to, da je postala dragocen in nenadomestljiv študijski pripomoček. Drugi del Devijerjevih spisov vsebuje 17 člankov, ki so vsi že bili objavljeni, razen petnajstega (naslove glej nižje), ki je še v tisku in bo izšel v zborniku, posvečenem J. Fitzu.

Devijer je avtor osnovnega dela za poznavanje kariere rimskih oficirjev viteškega stanu, ki so opravili stopnje t.i. *tres* ali *quattuor militiae* (ali pa le eno od teh stopenj), torej prefekturo kohorte, tribunat legije in prefekturo ale s 500 ali s 1000 konjeniki. Poleg tega prestižnega dela z naslovom *Prosopographia militarium equestrium quae fuerunt ab Augusto ad Gallienum* (I, Leuven 1976, II, 1977, III, 1980, IV (Suppl. 1) 1987, v pripravi je 2. dopolnilni zvezek), je Devijer na to temo napisal še vrsto v stroki nepogrešljivih člankov in prav najvažnejši od teh so - kot smo povedali - zbrani v dveh zvezkih serije *Mavors*. V pričujočem drugem zvezku najdemo študije, ki osvetljujejo nastanek, pomen in razvoj pomembnega izseka iz vojaške kariere rimskega viteza, in sicer: 1. *Les "militiae equestres de P. Helvius Pertinax"*, 2. *Remarks on the Papyri and Ostraka from Kosseir*, 3. *L'Égypte et l'histoire de l'armée romaine*, 4. *Un des monuments romains les plus connus de France (CIL XII 3175 + 3368)*, 5. *L'ara di bronzo*, 6. *Equestrian Officers in the East*, 7. *Eric Birley: une vie au service de l'armée romaine*, 8. *Review Article: G. Alföldy, Römische Heeresgeschichte. Beiträge 1962-1985, Mavors III*, 1987, 9. *The Geographical Origins of Equestrian Officers*, 10. *Over beren en bizons...in Rom: Revised English Version: Bears and Bisons...and the Roman Army*, 11. *Eques Romanus, a militiis (AE 1982, 132)*, 12. *The Funerary Monuments of Equestrian Officers of the Late Republic and Early Empire in Italy (50 B.C. - 100 A.D.)*, 13. *"Successoribus acceptis militare desinunt" (Digesta, XXVIII, 1,21)*, 14. *Equestrian Officers from North Africa*, 15. *The Monument of an Equestrian Officer (?) from Poetovio, Pannonia Superior*, 16. *The Monument of the Equestrian Officer Cn. Petronius Asellio (CIL XIII 6816 - Mogontiacum)*, 17. *Veränderungen in der Zusammensetzung der ritterlichen Offiziere von Septimius Severus bis Gallienus (a. 193-268)*.

V 1. članku analizira prefekturo in tribunat bodočega rimskega vladarja Publija Helvija Pertinaksa. Eden najvažnejših je 6. prispevek, v katerem obravnava viteške oficirje iz vzhodnega dela imperija in ugotavlja, da je velik odstotek teh oficirjev opravljal le legijski tribunat, najbolj administrativno od treh oz. štirih poveljstev, kar kaže, da ti niso imeli vojaških ambicij, temveč so se raje posvečali delovanju na vodilnih položajih svojih rodni mest. Dalje Devijer opazuje, da je kar 60% "vzhodnjakov" služilo zgolj v enotah, ki so bile nameščene v vzhodnih provincah. Precej je tudi primerov, ko so od treh ali štirih poveljstev opravljali le eno v zahodnem delu imperija. Le zelo majhna skupina oficirjev iz vzhodnih provinc je poveljevala enotam, ki so bile nameščene na najrazličnejših koncih imperija.

V 9. razpravi, ki se v mnogočem navezuje na šesto, Devijer obravnava geografsko poreklo ekvestrskih oficirjev in pride do sklepa, da dejstvo, da imamo iz nekaterih provinc večji odstotek teh oficirjev kot iz drugih, ni povezano s cesarjevo naklonjenostjo tej ali oni provinci oz. njeni eliti, temveč je njen prodor v vodilne kadre rimske vojske sad splošne politike romanizacije in urbanizacije, ki je trajala mnogo dlje od dobe vladanja enega vladarja. Med oficirji, katerih *origo* je nedvomno izpričan in ki jih je znanih v celem imperiju le nekaj več kot sto, so tudi *T. Flavius Claudianus iz Emone* (? *Aemona*), *T. Varius Clemens iz T.* *Varius Priscus iz Celeje*.

Zelo zanimiva je tudi zadnja razprava, v kateri avtor obravnava spremembe v karieri oficirjev ekvestrskega ranga od Septimija Severa do Galijena. Ugotavlja namreč, da lahko uvrščamo te spremembe v vrsto drugih iz tega časa, ki so hkrati s spremembami na marsikakem drugem področju naznačevale poznoantično ureditev. Predvsem je opaziti, da so člani mestnih elit v veliki meri iz najrazličnejših razlogov izgubili interes služiti na vodilnih mestih v rimski vojski, kar je še večalo že tako naraščajočo potrebo po poklicnem vojaškem vodstvenem naraščanju. Vedno več je oficirjev provincialnega izvora, medtem ko je Italikov, ki so prej prevladovali, vse manj. Menjala se je podoba geografskega porekla oficirjev 3. stoletja, kot tudi njihov socialni izvor.

Za nas najzanimivejši pa je gotovo Devijerjev 15. članek

o domnevnem viteškem oficirju iz Petovione. V njem avtor prouči domnevo, ki jo je izrazil T. Schäfer (*Imperii insignia: sella curulis und fasces. Zur Repräsentation römischer Magistrats, Mainz 1989, 359-361, tab. 74,3*), da naj bi v Povodnov stolp vzdanimu znanemu nagrobnemu spomeniku Gaja Valerija Tetija Fuska (*AII* 287, nazadnje glej M. Šašel Kos v *Ptujskem zborniku*, v tisku) pripadal relief (prav tako vzdani v Povodnov stolp), ki prikazuje častni stol (*sella curulis*), znak visokega municipalnega uradnika. Relief vsebuje še nekaj emblemov (oklep, okrogli ščit in sulico), ti pa kažejo na vojaško funkcijo osebe, ki so ji pripadale časti, simbolizirane z upodobljenimi emblemami. V Tuskovi karieri sta omenjeni dve funkciji, ki bi po Schäferjevemu mnenju utegnili opravičiti domnevo, da je relief pripadal Tuskovi prefektura fabrov in tribunat, ki ni pobilže označen. Devijer spodbija Schäferjevo mnenje, da bi se upodobljeno orožje lahko nanašalo na prefekturo fabrov, ki je bila v Tuskovem primeru zgolj municipalna funkcija, za tribunat pa meni, da ni dokazov, ki bi dovoljevali mnenje, da gre za legijski in ne kak drug tribunat, posebej še, ker bi bila legija na napisu gotovo izrecno omenjena. Morda ima vendarle več verjetnosti Šašlovo in Alföldyjevo mnenje, da gre za tribunat kolegija Larov in vladarjevih podob, kateremu je dal Tusk urediti (verjetno nagrobne) parcele. Dejstvo, da sta oba spomenika vzdana v mestni stolp, pa ni dokaz niti za domnevo, da bi pripadala isti nekropoli, in še toliko manj, da bi pripadala istemu spomeniku in se torej nanašala na isto osebo.

Nobenega dvoma ni, da je knjiga odličen pripomoček za študij rimske vojske; nudi stimulatívno branje; napisana je zelo razumljivo - jasnost misli in razumljivost jezika sta sploh značilni odliki njenega pisca - hkrati pa je lepo opremljena.

Marjeta ŠAŠEL KOS

Erwin Ruprechtsberger: *Ausgrabungen im antiken Lentia. Die Funde aus Linz, Tiefer Graben-Flügelhofgasse*. Avtorji dopolnilnih (tehno)loških in naravoslovnih (obdelav) so Heide-linde Dimt, Anton Mayer, Hubert Presslinger, Petra Wolf. *Linzer Archäologische Forschungen* 20. Linz 1992. 222 strani, 63 tabel.

Najprej so predstavljene naravne lastnosti območja stare naselbine v Linzu in nato topografska dejstva v zvezi z najdiščem, dolgo nedotaknjnim vrtom v neposredni bližini prazgodovinske, rimske in zgodnjerednjeveške naselbine ter srednjeveškega in novoveškega gradu. Vrtu so v dosedanjih arheoloških raziskavah posvečali pozornost predvsem zaradi pozornosti grobov, ta razprava pa je namenila pozornost predvsem starejšim naselbinskim sledovom. Obsežnejše poglavje govori o najdenih naselbinskih strukturah, ležišču živalskih kosti, peči (na podlagi podobnih analiz je ugotovljeno, da je bila peč namenjena za peko in pripravo hrane), o izravnalnih plasteh. Plast s pečjo je uničila verjetno tudi en ali dva starejša žgana groba. Živalske kosti so odpad iz mesnice (iz rimskega časa), ki se je še ohranil skupaj. Na celotnem območju je najstarejše najdeno gradivo iz poznega latenskega in zgodnjega cesarskega časa. Druga izrazita skupina najdb sodi v 2. in 3. stoletje. Sledi obravnava teh najdb, in sicer po standardni razdelitvi keramike po zvrsteh (tera sigilata, podobno gradivo, skleda, lonci, krožniki itd.), katalog najdb in sklepi. V teh avtor predstavlja zlasti najnovejše videnje topografije rimske (in poznolatske) Lentije.

Knjigo predstavljam zato, ker sodi v skupino objav z vedno aktualno in zelo redko povsem uspešno rešeno nalogo, kako predstaviti izsledke na zemljišču, ograjenem po sedanjih mejah, ter z arheološkimi naselbinskimi sledovi. Tudi na Slovenskem ostaja za objavo še kopica arheoloških izkopavanj z najdišči s podobnimi okoliščinami. Obdelovalci se bodo pri svojem delu najverjetneje zgledovali po rešitvah druge, in zato se mi zdi pomembno opozoriti na nekaj dejstev v zvezi z najnovejšo Ruprechtsbergerjevo knjigo.

V obdelavi najprej pogrešam jasnih razmejitev, čeprav iz lastne izkušnje vem, kako težko je do njih, ko je človek zasut s problematiko in materiali. Tudi v Linzu namreč mnogokrat končajo z izkopavanjem na enem stavbišču, ko so že stekla dela na drugem. Poudariti moram, da iz besedila ne morem

dobro razbrati (iz slik pa tudi bolj stežka) razlage celotnega stratigrafskega položaja na zemljišču, ki je bilo raziskano in ki naj mu v prvi vrsti velja pozornost. Kakor koli je to razumljivo, vendar avtor prepogosto zaide v posploševanje stanja na celotni opazni obdobju vzpetini Römerberg. Kadar želimo uporabljati spoznanja celo za primerjave, res moramo vedeti, kako in kje so bile plasti "motene" (in v Linzu so bile tudi temeljito motene) od zgodnjega srednjega veka dalje. Da bomo vedeli, kaj mislim s tem ugovorom, mi ni takoj treba izreči fraze "Harrisova metoda", saj sodim h generaciji, ki je prepričana, da Harris ni ravno začetek in vrh sodobne arheologije. Dovolj je omeniti, da je že stara "duell-ska šola", razvita na Štalenskem vrhu /in pri nas v malo bolj odmaknjenem času prakticirana morda v najbolj čisti obliki pri antični fazi Ptujskega gradu (Klemenc) in pri gradu v Ajdovščini (Petr, Svoboda), vse to zahtevala. Šele ko je to predstavljeno, preidemo lahko na predstavitev spoznavnih celot in to predstavitev je kolega Ruprechtsberger po mojem mnenju zadovoljivo opravil. Zaključenih arheoloških celot je bilo na obravnavanem zemljišču malo.

Zato v knjigi tudi ovrednotenje gradiva ni dovolj tesno povezano s terenskimi dejstvi. Podrobne najdiščne okoliščine so, nedvomno pravilno, navedene v katalogu gradiva le tedaj, ko predmet izvira iz zaključenega sklopa, toda celoto takega sklopa si je iz objave vendarle težko poiskati. Pomembne so tehnološke in naravoslovne analize, pa tudi analiza arheološkega gradiva na podlagi analogij iz Linza in iz drugih delov imperija je skrbno narejena. Vendar pa tudi pri tem pogrešam izrazitejši poudarek na dejstvu, da /in če/ so predmet našli v zaključenem arheološkem sklopu. Nekaj predmetov je vendarle dodatno datiranih in opredeljenih prav na podlagi arheološkega stanja na najdišču.

Pogrešam tudi jasne trditve, ali je gradivo, ki ga avtor predstavlja, hkrati tudi osnova za količinske analize, ali pa je zbral morda le spoznavno in opredelljivo gradivo.

Vse naštetje pomanjkljivosti se mi zdijo še toliko bolj pomembne, ker avtor v sklepih skrbno interpretira dogajanja na kraju, kjer je izkopaval. Dokazuje nam, da smo na pobočju, kjer so stale stavbe le malokdaj, npr. v poznolatskem času, ko je bila naselbina na višje ležečem temenu velika, ali da je gradivo, ki sodi v rimski čas, predvsem z ravnanji zemljišča in nasipnanji razvlečen odpadki iz naselja. Ni vzroka, da bi mu ne verjeli, žal nam pa ne ponuja dovolj dokazov za ta domišljeni sklep.

Objavljanje rezultatov iz izkopavanja je nasploh v krizi in katalogi gradiv, nepogrešljivi po eni strani, po drugi strani zaradi obsega vse teže ponujajo dovolj podatkov. Monografske serije v stilu Ostije, Angere, Kartagine ostajajo nedokončane in številčno omejene. Prav zato menim, da moramo s pozornostjo do vseh dejstev, saj so vsa relevantna, s premišljenim nizanem in urejenim podajanjem teh dejstev ter z boljšo povezavo besede in slike ponuditi v objavah kar največ takoj. Edino take obdelave morejo biti tudi dobre osnove za računalniške programe, ki /in ko/ bodo mogli nadomestiti del obsega publikacij.

Iva MIKL CURK

Werner Zanier: *Das römische Kastell Ellingen.* Römisch-Germanische Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts, Limesforschungen 23. Von Zabern, Mainz am Rhein 1992. S prispevki Angele von den Driesch, Corinne Liesau in Petra Schröterja. 343 strani, 75 slik, 105 tabel, 1 priloga.

Kastel Ellingen leži ob retijskem limesu, v bližini kastela Weißenburg. V osemdestih letih je bil kastel Ellingen skoraj v celoti moderno izkopen. Pričujoča monografija izčrpno predstavlja rezultate raziskovanj in je avtorjevo doktorsko delo na univerzi v Münchnu.

Med leti 115 in 125 je bil postavljen lesen kastel. Njegovo gradnjo lahko povežemo z ureditvijo retijskega limesa na začetku Hadrijanovega časa. V delu kastela so vidne določene prezidave iz sredine 2. st. Notranja arhitektura je bila skromna: barake za moštvo in delavnice, v katerih so verjetno predelovali bron, železo in kosti. Ni jasno, kakšna enota je

imela sedež v kastelu. Drugo obdobje, katerega začetek je datiran z gradbenim napisom in z dendrokronološkimi podatki v leto 182, se je začelo s temeljito prezidavo. Kastel je dobil kamnite stavbe in kamnito obzidje. Notranja arhitektura se je popolnoma spremenila. V sredini je bilo svetišče za insignije. Poleg barak za moštvo najdemo tudi skladišče, *horrea*. Zanier domneva po arhitekturnih ostankih, da je bil v kastelu prostor za posadko okoli 250 mož in da je verjetno šlo za oddelek *pedites singulares*. Prezidava kastela in ustanovitev takšnih enot v Reciji je bila verjetno povezana z preureditvijo province in vojske v obdobju markomanskih vojn. Videti je, da takratni boji niso neposredno prizadeli kastela. Utrdba je bila opuščena enkrat v prvi polovici 3. st.

Rezultati raziskovanj so predstavljeni s temeljitimi opisi in interpretacijami gradbenih ostankov: utrdbe, stavb v notranjosti, poti ter vodnjakov. Med drobnimi najdbami, ki so analizirane tudi glede na razporeditev po najdišču, so najpomembnejši novci, fibule, tera sigilata, druga keramika, orožje, pivski rog in geme. Sledijo zaključki, pomembni predvsem za vojaško zgodovino. Prispevki soavtorjev so posvečeni živalskim in človeškim kostem.

Jana HORVAT

Supplementa Italica. Nuova serie, 6 (Unione accademica nazionale). Edizioni Quasar, Roma 1990. 228 str. s fotografijami.

Šesti zvezek serije, o kateri smo pisali že v zadnjih dveh številkih *Arh. vest.*, nas vodi od Setije v 1. italjski regiji (Latium et Campania), prek Cingula v 5. regiji (Picenum), Kamerina v 6. regiji (Umbria), doline zgornjega Tanara v 9. regiji (Liguria) do Tridenta in dežele plemena Ananov v 10. regiji (Histria et Venetia). Napis iz Setije (zdaj Sezze Romano) objavlja Rita Volpe. Ime mesta, katerega prostor je bil naseljen od paleolitika dalje, naj bi bilo etruščanskega izvora, latinska kolonija v njem je bila osnovana že 382 pr. Kr., po koncu zavezniške vojne pa je postalo municipij. Najzanimivejši med 17 novimi napisi je gotovo gradbeni napis iz druge polovice 3. oz. prve polovice 2. stoletja, na katerem je omenjen konzul (v arhaiski obliki *consol*) [Postumius] *Albi* *Albi*. Osebe žal ni mogoče identificirati z nobenim doslej znanim konzulom. Od ostalih 16 napisov nekateri dokumentirajo mestne funkcije, od četverice mestnih upravnikov s sodnim polnomočjem (*quattuorviri i.d.*) do avgustalov. Eden od slednjih je pripadal družini Barbijev, ki je igrala pomembno vlogo v severni Italiji in v sosednjih panonsko-noriških mestih.

Napis Cingula (zdaj Cingoli) objavlja G. Paci. Mestec je bilo, kot dokazuje zgodnjerepublikanski napis, na katerem sta omenjena magistra, prejkone organizirano kot rimski *vici*. Iz Cicerona izhaja, da je bilo mesto, iz katerega je izvirala Tit Labien (Cezarjev legat v galskih vojnah in pozneje njegov nasprotnik), verjetno del regije, organizirane kot prefektura - od tod verjetno anomalija, da sta ga upravljala duovira kljub temu, da je pozneje postalo rimski municipij. Novih napisov je le šest, od katerih je zanimiv nagrobni napis nekega Publija Statija Optata, ki je bil v Rimu pisar (*scriba*) kurulskih edilov. Funkcija je bila dovolj ugledna in očitno si je Optat pri Cingulu kupil posestvo.

Napis iz umbrijskega Kamerina (zdaj Camerino) objavlja Silvia Maria Marengo. Mesto je bilo konec 4. stoletja z Rimom v zavezništvu, za časa imperija pa municipij. 11 novih napisov prinaša predvsem novosti s področja onomastike, saj dokumentirajo doslej v mestu še neznane družine, kot npr. *Barrii*, *Barullii*, *Tiuleni*, *Veitii*, *Ofellii*.

Upravno središče zgornjega dela doline Tanara je bilo neke blizu današnjega Mombasiglia, kjer je bil najden napis z omembo enega od *quattuorvir*, kar pomeni, da je bil v bližini rimski municipij. Celotna dolina je še dolgo ohranila konzervativni pastoralno-gozdarski značaj, kar dokazujejo ne nazadnje tudi ostanki predrimске onomastike (*Alebonus*, *Bitiro*, *Tessella*, *Veltona*). 21 novih napisov iz te regije prinaša avtorica Cresci Marrone.

Sledi 41 novih napisov iz Tridenta (zdaj Trento), ki jih objavlja A. Buonopane. Avtor v zgodovinskem uvodu oriše